

„Problemi del socialismo”, Milano, nr. 12, 1978

Numărul 12/1978 al revistei „Problemi del socialismo”, care apare la Milano, este în întregime consacrat personalității și operei lui Lelio Basso, figura marcantă de teoretician de inspirație marxistă, militant politic de frunte al mișcării socialiste italiene.

Enzo Collotti, autorul articolului Lelio Basso: *tensiunea ideală, elaborarea teoretică, angajamentul politic* caută să deceleze caracteristicile majore ale contribuției teoreticianului preocupat să aprofundeze semnificațiile autentice ale scrierilor clasice ale marxismului privitoare la procesul de tranziție de la capitalism la socialism, la relația dintre stat și societate și care a urmărit o restructurare teoretică — avînd ca punct de sprijin triada Marx-Lenin-Rosa Luxemburg. Basso acorda o atenție deosebită „lecției politice a lui Karl Liebknecht și celei teoretice a Rosei Luxemburg” (p. 16), în măsură să imprime un curs fecund dezvoltării gândirii marxiste, nu numai în ceea ce privește dialectica reformă-revoluție, ci și în ceea ce privește concepția despre partid, despre democrația de partid, despre participarea maselor la lupta politică. Activitatea politică practică a lui Basso a stat, așa cum subliniază autorul studiului menționat, sub semnul umanismului, antifascismului și democrației, al necesității „laicizării statului” și eliberării, de sub tutela democrației creștine, a întregii vieți politice interne italiene.

Oskar Negt propune în studiul său intitulat *Asupra dialecticii perioadei de tranziție în Europa occidentală. Concepția lui Lelio Basso privind transformarea revoluționară*, o perspectivă de ansamblu asupra contribuției teoretice originale a gânditorului italian. Negt sesizează turnura luată de gândirea marxistă în fața noilor probleme ridicate de evoluția realității istorice în secolul nostru; aceste probleme s-au impus de o manieră practică, nu lipsită de dramatism, și lui Basso. Interiorizînd ideile lui Marx referitoare la eliberarea muncii și a proletariatului, la caracterul de mediator al statului de-a lungul proceselor revoluționare burghezo-democratice, Basso a insistat mai ales asupra „necesității de a verifica din nou pe baza condițiilor actuale, conținutul istoric al adevărului dialecticii materialiste” (p. 27). Pentru Basso, procesul de tranziție nu semnifică astfel decît un element de imanentă a autoconservării umane. Basso era încredințat

că la baza desfășurării procesului revoluționar de tranziție spre socialism în teritoriul societății capitaliste se află două „logici antagoniste”: logica stabilizării dominației și logica procesului revoluționar însuși, emanînd din contradicția sesizată în viziunea marxistă, între forțele de producție și raporturile de producție. „Încercătura politică a acestei concepții asupra celor două logici antagoniste — arată Negt — constă în faptul că sistemul existent, cu forța sa specifică de gravitație a raporturilor materiale și cu mecanismele corective care îl sînt proprii, nu poate fi descompus prin simpla voință revoluționară, prin propagandă, apeluri voluntariste, acte izolate de cucerirea puterii, ci numai printr-un fel de antilogică materială, o logică care este, prin gradul ei de iradiere, o forță de agregare mult mai mare” (p. 30). Basso s-a aplecat cu pasiune analitică nu numai asupra unor texte capitale ale clasicii. (18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte, *Luptele de clasă din Franța, Critica programului de la Gotha, Capitalul, Contribuții la critica economiei politice*) pentru a desprinde elementele necesare ale unei teorii revoluționare privind perioada de tranziție, ci și asupra experienței istorice concrete a mișcării proletariatului. Negt mai amintește în final și poziția lui Basso din ultimul deceniu, față de punctele de vedere teoretice și practice profesate de militanții Nofii Stîngi, încrederea acestuia în consolidarea forțelor contestatelor anticapitaliste — ca moment obiectiv al revoluției — chiar în sinul societății burgheze moderne.

În continuare, în cadrul revistei sînt publicate cîteva texte originale ale lui Lelio Basso: *Marx și problemele tranziției spre socialism, Dezvoltare capitalistă și revoluție socialistă, Societate și stat în doctrina lui Marx, Socialism și revoluție în concepția Rosei Luxemburg*. Alături de aceasta se află și unele luări de poziție ale teoreticianului și militantului socialist italian față de unele probleme ale mișcării muncitorești, față de agresiunea americană în Vietnam și represiunea antidemocratică din unele țări ale Americii Latine.

Basso își fundamentează concepția proprie privind perioada de tranziție spre socialism, plecînd de la unele afirmații ale lui Marx din *Manifestul partidului comunist* și *Critica programului de la Gotha*. El resimte nevoia

unei clarificări a semnificațiilor termenilor de „tranzitie” și de „dictatura proletariatului”, atât din punct de vedere teoretic cât și din perspectiva practicii revoluționare. În *Prefața la Critica economiei politice* Marx vorbea, la un moment dat, de „o epocă de revoluție socială”, în cadrul căreia echilibrul formațiunii sociale capitaliste va fi rupt prin intermediul luptei politice a proletariatului.

Basso distinge în interiorul strategiei revoluționare mai multe aspecte: 1. un proces revoluționar și deci, de asemenea, criza revoluționară decisivă, nu sînt posibile în țările capitaliste avansate fără dezvoltarea contradicțiilor imanente și, în particular, a contradicției fundamentale, care este aceea între dezvoltarea socială a forțelor productive și caracterul privat al raporturilor de producție; 2. cu toate acestea capitalismul nu poate evita ascuțirea acestor contradicții, cît timp dezvoltarea forțelor productive este o necesitate vitală și această dezvoltare are necesarmente un caracter social din ce în ce mai accentuat; 3. dacă mișcarea muncitorească vrea să acționeze eficace pentru trecerea la socialism, trebuie să participe conștient la acest proces obiectiv, în sensul utilizării impulsului socializator, care se exprimă prin construirea elementelor viitoare societăți și prin dobîndirea maturității necesare pentru a deveni clasă conducătoare; 4. acest proces de interacțiune dialectică, de-a lungul căruia se modifică circumstanțele obiective și oamenii, constituie ceea ce Marx numea, în teza a treia despre Feuerbach „praxisul revoluționar” (p. 58—59). Lelio Basso a meditat îndelung asupra problemei tranziției prin prisma raportului între dezvoltarea capitalismului ca sistem și șansele revoluției socialiste. Cursul evenimentelor istorice în ultima sută de ani în Europa occidentală și Statele Unite a evidențiat faptul că dinamica contradicțiilor în interiorul societății capitaliste nu se conformează unei scheme prestabilite.

O altă problemă care a polarizat, de asemenea, atenția gânditorului italian a constituit-o relația dintre stat și societate în doctrina lui Karl Marx. Remarcînd cu un pronunțat simț al nuanțelor evoluția sensibilă a concepției lui Marx despre stat și societate, de la *Critica filozofiei hegeliene a dreptului* la 18 *Brummar al lui Ludovic Bonaparte*, Basso a înregistrat o semnificativă deplasare a centrului de greutate al analizei, dinspre stat către societate, accentul teoretic mutîndu-se din spre o interpretare în termeni ideologici și politici spre una pronunțat sociologică. Basso subliniază în această ordine de idei că: „Procesul deci, prin care o formă statală determinată se originează într-o situație socială determinată, poate fi schematizat ca un proces de diviziune a muncii, de înstrăinare, de

uzurpare și de opresiune de clasă” (p. 110).

Tendențele de dezvoltare ale statului, în condițiile societății capitaliste avansate, pun în evidență, consideră Basso, precizarea făcută cîndva de Rosa Luxemburg privind fuziunea graduală a statului cu societatea, idee care poate fi regăsită în corpul unor construcții ideologice contemporane și care, fără îndoială, deschide noi perspective teoriei marxiste.

Figura și ideile Rosei Luxemburg au reprezentat dealtfel pentru Basso un domeniu de interes acut. Concepția despre socialism și revoluție a Rosei Luxemburg păreau să furnizeze teoreticianului italian argumentele cele mai tari, de necontestat, în legătură cu specificul procesului revoluționar în Occident și al trecerii spre socialism în țările capitaliste dezvoltate. Basso considera că meritele teoretico-politice ale militanței revoluționare germane în raport cu întreaga evoluție ulterioară a marxismului în secolul al XX-lea sînt uriașe: „Rosa Luxemburg a fost prima care a denunțat și a criticat scleroza progresivă a social-democrației germane, prima care a înțeles ce mistificare reprezenta așa-zisul revoluționarism al social-democrației în genere și al liderilor săi Bebel și Kautsky în special, prima care și-a ridicat glasul, odată cu pătrunderea funcționarilor în partid, contra pericolului ca birocrația să ajungă să spolieze masa de orice inițiativă, rezervînd instanțelor partidului titularitatea acțiunii politice” (p. 147). Basso sublinia că Rosa Luxemburg are însă și o responsabilitate specifică în înfrîngerea revoluției socialiste în Germania, după primul război mondial, decurgînd din supralicitarea spontaneismului masei și subevaluarea momentului direcțional și organizatoric în mișcarea muncitorească. Insistența cu care Rosa Luxemburg voia să facă din proletariat titularul și protagonistul istoriei în acțiunea politică revoluționară, o alternativă contrapusă haosului și barbariei societății burgheze, se arată în perspectiva timpului într-o lumină mult mai favorabilă, înscriind concepția militanței germane într-o luminoasă familie de spirite ce patronază gîndirea marxistă novatoare a secolului nostru.

Există fără discuție fațete ale unei personalități teoretice și politice care se relevă mai greu, dar care o dată relevate își pun cu toată puterea pecetea asupra unui climat intelectual.

Revista „Problemi del socialismo” pe care Basso a condus-o și a modelat-o ani de-a rîndul ne oferă, prin acest omagiu închinat ilustrului teoretician și militant revoluționar italian, ocazia unei meditații, pe cit de grave și profunde, pe atât de necesare și de revelatoare asupra destinului și șanselor marxismului contemporan.

Mihai Milca

Laboratorul de studii și cercetări sociologice

„Aussenpolitik” nr. 1, 1981

Numărul 1, 1981 al revistei vest-germane pentru probleme internaționale „Aussenpolitik”, publicată la Hamburg, reflectă o preocupare tot mai intensă a politologilor occidentali pentru problematica economică a lumii contemporane. Majoritatea articolelor publicate în acest număr sunt consacrate unor asemenea teme: *Intilnirile la nivel înalt pe teme economice de la Rambouillet la Veneția*, de Elke Thiel, R. F. Germania și lumea a III-a de Johann Karat, *În pragul celui de-al III-lea deceniu al dezvoltării* de Markus Timmler, *Aspecte multilaterale ale CNUCED* de Hans-Christian Reichel.

Revista se deschide cu un articol al dr. Elke Thiel, de la Fundația pentru știință și politică de la Ebenhausen-München, asupra intilnirilor șefilor de state occidentale de la Rambouillet, Puerto Rico, Londra, Bonn, Tokio și Veneția între 1975-1980*. Autoarea pornește de la ideea că în anii '70, numărul actorilor în sistemul economic internațional a crescut și deci a apărut și revendicarea pentru o repartitie mai echitabilă a produsului social mondial**, apreciind că „vechile mecanisme de conducere ale economiei mondiale nu mai fac față problemelor actuale” (p. 3). Pe de altă parte, economiile naționale ar fi devenit „mult mai sensibile la tulburări de ordin exterior”. Intilnirile șefilor de state occidentale sunt considerate încercări de „conducere colectivă” prin care statele industrializate ar căuta să facă față problemelor actuale ale politicii economice. Ele nu au avut însă niciodată drept rezultat decizii importante asupra problemelor complexe dezbătute și nu au contribuit cu noi inițiative la rezolvarea problemelor economice mondiale, mulțumindu-se să fixeze obligativitatea unor sarcini pentru unele țări — cum ar fi stabilizarea dolarului pentru S.U.A. — și să traseze unele linii directoare de ordin general. Examinarea documentelor finale ale acestor intilniri scoate în evidență accentuarea progresivă a ponderii problemelor crizei capitalismului. În acest sens, intilnirea de la Londra din 1977 ar fi marcat un moment de cotitură în ordonarea priorităților acestor țări deoarece s-a recunoscut pentru prima oară că „inflația nu duce la rezolvarea problemei șomajului... Dimpotrivă, ea este una din cauzele sale principale” (p. 10). Astfel lupta împotriva inflației devine unul din obiectivele principale ale acestor țări în eforturile lor de a asigura creșterea economică. Aceasta din urmă însă, după cum relevă documentul final al intilnirii

de la Veneția „trebuie corelată cu problema consumului de energie” (p. 11). Agravarea situației aprovizionării cu energie s-a aflat permanent pe agenda intilnirilor care au accentuat, după cum ilustrează autoarea, necesitatea imperioasă a economisirii energiei și reducerii importurilor de petrol. Problemele dialogului Nord-Sud au ocupat, de asemenea, un loc de seamă în cadrul dezbaterilor, dar „aceste intilniri nu au stimulat în nici un fel negocierile Nord-Sud și nu au facilitat rezolvarea problemelor dificile. Dimpotrivă, ele au determinat stocarea fondurilor pentru dezvoltare din cadrul Băncii Mondiale” (p. 13).

Problemele dialogului Nord-Sud își găsesc o tratare mai amplă în articolul lui Markus Timmler consacrat celui de-al treilea deceniu al dezvoltării**.

Autorul abordează problemele celui de-al treilea deceniu al dezvoltării din perspectiva eșecului celei de-a XI-a Sesiuni speciale a Adunării Generale a Națiunilor Unite din septembrie 1980 de a ajunge la un acord în privința negocierilor „globale”. Acest eșec este atribuit opoziției unora din țările industrializate față de „restructurarea sistemului economic internațional pe baza egalității, echității și stabilității în relațiile economice internaționale”. Autorul evidențiază unele aspecte contradictorii ce caracterizează raporturile Nord-Sud: „În ciuda creșterii numărului de state în curs de dezvoltare membre ale O.N.U. de la 71 la 121, dezvoltării conștiinței și afirmării revendicărilor acestora... țările industrializate reacționează încă cu rezerve, ezitări sau reticente”. Persistența unei asemenea reacții ar fi determinat crearea unor „fronturi” ale țărilor în curs de dezvoltare în scopul asigurării unei poziții „de sine-stătătoare”.

Rezultatele celor două decenii anterioare ale dezvoltării sunt apreciate ca „dezamăgitoare” datorită convergenței unei serii de factori: „evoluția negativă a economiei mondiale în general (recesiune, stagnare, probleme monetare, șomaj, protecționism); incapacitatea țărilor în curs de dezvoltare de a atinge obiectivele propuse pentru perioada 1965-1978; nerespectarea promisiunilor făcute de către statele industrializate” (p. 44). Nici obiectivele propuse pentru cel de-al treilea deceniu nu sunt considerate realiste deoarece „țările industrializate nu vor putea asigura acea dinamică a dezvoltării și creșterii economice de la începutul anilor '70 iar țările în curs de dezvoltare sunt grevate de datorii”.

* *Wirtschaftsgipfel von Rambouillet bis Venedig*, p. 3-14.

** *An der Schwelle des dritten Jahrzehnts* p. 36-51.

În acest context, autorul propune luarea în considerație a unor aspecte socioeconomice și socioculturale care s-ar fi conturat în deceniul trecut și de care ar trebui să se țină cont pe viitor. În primul rând este vorba de „invalidarea de către practica economică și politică a teoriilor dezvoltării emise în deceniile trecute” care nu au reușit să determine antrenarea țărilor în curs de dezvoltare în circuitul economic mondial și să evite confruntarea Nord-Sud. Pe de altă parte se consideră că „premisele politicii de dezvoltare au fost greșite”, deoarece dezvoltarea ar fi fost limitată la domeniul tehnico-stiințific fără să se țină cont de aspectele specifice ale economiilor țărilor în curs de dezvoltare, profilate pe agricultură și meșteșuguri.

Țările în curs de dezvoltare, cu tehnologia lor inferioară și țările industrializate lipsite de materii prime depind unele de altele, susține Timmler dar „Timpul lucrează în favoarea țărilor în curs de dezvoltare; interdependența se va modifica în anii următori în favoarea acestora din urmă, care dispun nu numai de materii prime ci și de condiții locale superioare. În aceste țări se formează mai multe cadre specializate și există tot mai multe eforturi de a prelucra propriile materii prime. Ponderea țărilor în curs de dezvoltare în comerțul mondial cu produse finite va crește în 1990 la 14,3 % față de 10,1 % în 1977, iar cea a țărilor industrializate va scădea de la 79,6 % în 1977 la 76,3 % în 1990, potrivit unor estimări ale Băncii Mondiale” (p. 49). Viitorul „aparține țărilor în curs de dezvoltare”, conchide autorul, „poate nu cel apropiat dar în tot cazul cel previzibil”. Ca atare, se subliniază necesitatea ca factorii de decizie din țările industrializate să se orienteze în sensul cooperării cu „țările lumii a III-a”.

„Studia Sociologica” nr. 2, 1980

Revista poloneză „Studia sociologica”, cu apariție trimestrială, editată de Academia polonă de științe, Institutul de filozofie și sociologie și Comitetul de științe sociologice din Varșovia, reunește în numărul 2 din anul 1980, numeroase articole și recenzii cu o bogată tematică sociologică, ilustrând cu precădere, amploarea cercetărilor din acest domeniu în Republica Populară Polonă, precum și unele aspecte ale problematicei sociologice în alte țări.

În deschiderea acestui număr, Piotr Buczkowski semnează studiul *Lupta de clasă și dezvoltarea formațiunii social-economice*, care analizează conceptul luptei de clasă din punct de vedere economic, subliniind că este o luptă

interesantă în acest context apare poziția R. F. Germaniei, expusă în articolul lui Johann Karat *. Autorul caută să scoată în evidență eforturile făcute de această țară pentru instaurarea unor relații economice echitabile, bazate pe înțelegerea situației economice mondiale în lumina „Raportului Brandt”. Relațiile dintre R.F.G. și țările în curs de dezvoltare sunt caracterizate astfel de autor: „R.F.G. nu urmărește să obțină o poziție de dominație ci doar de partener; cu cit țările lumii a treia sunt mai independente și mai nealiniate, cu atât mai bine pentru cooperare; nu se urmărește exportul de concepții politice și social-politice ci dezvoltarea relațiilor cu țara parteneră indiferent de structurile sale sociale și economice” (p. 34).

Un rol important în rezolvarea problemelor legate de dezvoltarea cooperării economice internaționale este atribuit CNUCED, ca organism ONU, în articolul semnat de Dr. Hans-Christian Reichel și consacrat diferitelor aspecte ale activității acestei comisii **. Autorul evidențiază eforturile țărilor nealiniate și în curs de dezvoltare de a elabora o poziție proprie, independentă, dar subliniază, totodată, și necesitatea respectării principiului universalității care se află la baza activității O.N.U. și care trebuie să asigure participarea tuturor țărilor în curs de dezvoltare la rezolvarea problemelor ce țin de dezvoltarea economică și de cooperare.

Acest număr al prestigioasei reviste pentru probleme internaționale reflectă pregnant contradicțiile și preocupările fundamentale ce caracterizează epoca contemporană și cărora oamenii de știință caută să le ofere explicații și interpretări — în final, chiar soluții cât mai adecvate.

Rodica Culcer

Academia „Ștefan Gheorghiu”

desfășurată de „clasele antagoniste”, constituind „o forță motrice” a dezvoltării forțelor de producție, a însăși dezvoltării sociale.

Sociologul Jacek Tiettenbrun, de la Universitatea din Poznań, face o analiză comparativă în articolul *Problemele dezvoltării istorice a societății în teoria lui T. Parsons. Funcționalism și evoluționism*. Autorul comentează și evaluează câteva idei ce caracterizează noua orientare de cercetare a sociologului american Talcott Parsons — „neoevoluționismul”, precum și concepția darwinistă-spence-

* Die Bundesrepublik Deutschland und die Dritte Welt, p. 28—35.

** Multilaterale Aspekte der ECDC, p. 52—57.

riană a acestuia în tratarea problematicii dezvoltării istorice.

Schimbările produse în structura societății socialiste industrializate sînt relevate în studiul autorilor Lena Kolarska și Andrzej Rychard, de la Academia polonă de științe, studiu intitulat *Influența organizațiilor industriale asupra suprastructurii societății socialiste*. Accentul cade aici pe „rolul crescînd al organizațiilor industriale în formarea structurii sociale”. Subliniind că „poziția socială a indivizilor și a grupurilor sociale este determinată nu numai de locul pe care aceștia îl ocupă în interiorul unei clase sau al unei pătri sociale, ci de munca prestată într-o „organizație concretă”, autorii încearcă să identifice „mecanismul” cu ajutorul căruia organizațiile amintite determină „poziția socială a oamenilor care lucrează în ele”. Autorii nu omit sublinierea că, în orice organizație industrială din Polonia (și din alte țări — nn), în afară de munca profesională de bază, oamenii desfășoară și o serie de activități „benevole, cu caracter social”. Alte probleme analizate în articol sînt „categoriile și concepțiile de analiză a structurii sociale”, „rolul organizațiilor industriale în formarea structurii sociale”, consecințele noilor stratificări sociale în Polonia celei de-a doua jumătăți a anilor '70" ș.a. În articolul său, Barbara Sterniczuk se ocupa de unele probleme referitoare la „obiectul și sfera sociologiei orașului”, aceasta constituind una din cele mai vechi subdiscipline ale sociologiei, apărută cu aproximativ 60 de ani în urmă.

Dintre articolele cuprinse în acest număr al revistei, ne-a reținut deosebit atenția cel semnat de Nona Krasko, de la Universitatea „M. Curie-Skłodowska”, intitulat *Sociologia științei și sociologia literaturii. Similitudini și deosebiri* (p. 231—249), care evidențiază o serie de asemănări și de diferențieri ale acestor două ramuri ale sociologiei: *sociologia științei* și *sociologia literaturii*. Pornind de la ideea, conform căreia, „știința, ca și literatura constituie o parte a culturii societății”, autoarea delimitează sfera fiecăreia dintre acestea, subliniind că „sociologia științei” tratează probleme ca: „sociologia mediului științific și al instituțiilor științifice”, precum și „sociologia funcționării științei”, în timp ce „sociologia literaturii” are în vedere: *analiza sociologică a conținutului operei literare; analiza sociologică a contextului social al scriitorului și analiza sociologică a funcționării operei literare*, între cele două ramuri ale sociologiei existînd unele similitudini și deosebiri. Mai întîi, prin ce se aseamănă *știința și literatura*? Atît operele științifice cit și cele literare sînt utilizate în viața socială, în scopul formării și înformării oamenilor muncii în aceste domenii de activitate, precum și în vederea asigurării

dezvoltării sociale, politice și economice a societății, ele contribuind în egală măsură la formarea conștiinței sociale.

Printre deosebirile dintre aceste două ramuri ale activității și cunoașterii umane se relevă faptul că știința vizează o realitate abstractă, iar literatura reflectă o realitate concretă, avînd implicații, între altele, asupra limbajului utilizat de către ele în sensul că, știința recurge adesea la o terminologie abstractă, uzitată, de obicei, la scară internațională, în timp ce literatura folosește un limbaj mai concret, mai accesibil. De asemenea, între știință și literatură există o mare deosebire și în ceea ce privește receptarea noului și reflectarea tradiției. Dacă în literatură, tradiția înseamnă continuarea anumitor probleme sau a unei anumite forme, iar „noutatea” în operele literare este „neprevăzută”, în știință, situația este cu totul deosebită în sensul că, în acest domeniu, „fiecare lucrare se leagă de problemele tratate anterior”. Știința și literatura se diferențiază și după criteriul originalității care, în creația literară, se află în strînsă legătură cu „personalitatea artistului, a cărui apariție este neprevăzută”. Dealtfel, după opinia autoarei, în literatură, este mult mai vizibil decît în creația științifică unghiul de vedere al grupului social căruia îi aparține un scriitor, un autor în general. Evidențindu-se unele tendințe în dezvoltarea științei și literaturii poloneze, formulate pe baza cercetărilor sociologice concrete în aceste domenii ale cunoașterii umane, este redată bogata tradiție atît științifică cit și literară și culturală din această țară.

La rubrica „Recenzii”, revista publică patru recenzii asupra unor lucrări pe teme sociologice editate în Polonia și în alte țări. Primele două se referă la problema „stilului de viață” și a schimbărilor petrecute în Polonia contemporană, precum și la „infrastructura socială” din această țară, la „situația și perspectivele” ei, iar celelalte două prezintă lucrarea *Cerințele omului — concepție sistemică*, a unui autor sovietic și, respectiv, cea de-a patra înfățișează unele probleme și aspecte ce se desprind din lucrarea autorului american Carol C. Gould (*Marx's Social Ontology. Individuality and Community in Marx's Theory of Social Reality*, editată la Boston, în anul 1978).

Prin conținutul bogat și reflectarea unor concluzii ale unor cercetări în acest domeniu, revista „Studia socjologiczne” constituie un util instrument de informare și documentare, atît pentru sociologii de profesie, pentru lucrătorii cu largă formație politologică, precum și pentru literați și în general pentru cititorii și activiștii pe amplul tărîm al culturii.

Eugenia Ștefan
Academia „Ștefan Gheorghiu”

„Nuova Antologia”, Florența, aprilie-iunie, 1980

Pentru cititorul român numărul din aprilie — iunie 1980 al revistei italiene „Nuova Antologia” care apare la Florența, sub conducerea lui Giovanni Spadolini, constituie pe bună dreptate o surpriză agreabilă. Întâi prin ținuta grafică elegantă; în al doilea rând prin bogăția tematică și „aroma” intelectuală, prin spiritul elevat ce se degajă din paginile ei, în care își dau întâlnire istoria și filozofia, sociologia, literatura, critica și istoria literară, politica, teoria culturii.

Debutând cu o evocare a imaginii Florenței și Toscanei pe vremea familiei Medici, în *Cinquecento*, numărul la care ne referim ne prilejuește, sub prestigioasele semnături ale lui Eugenio Garin, Franco Borsi și Luciano Berti reconstituirea climatului renascentist al acestei vetre de cultură și umanism, punct de întâlnire al atîtor valori și destine de creatori de excepție: Machiavelli, Savonarola, Lorenzo Magnificul, Brunelleschi, Leonardo da Vinci.

În continuare un grupaj de articole, de comentarii și texte, unele inedite, readuce în atenție personalitatea și opera teoretică și politică a lui Luigi Salvatorelli, prezentant de seamă al liberalismului peninsular, „exponent al burgheziei iluminate și iluministe” (p. 22) — cum îl caracterizează Spadolini. Profesor, jurnalist, om politic, istoric și filozof, Luigi Salvatorelli a incarnat, prin întreaga sa activitate, prin atitudinea sa constant umanistă, prin atașamentul nedezmințit față de idealurile libertății și democrației, modelul unui intelectual exemplar, al unei conștiințe lucide, angajate totdeauna de partea omului, a rațiunii, a valorilor supreme ale civilizației europene ce și trage seva din secolul luminilor.

Integrându-se unei familii de spirite care numără pe Mazzini, Cattaneo și De Sanctis, Guido De Ruggiero, Benedetto Croce și Piero Gobetti, Salvatorelli rămîne în istoria culturii italiene moderne prin contribuția sa covârșitoare în domeniul istoriei și filozofiei religiei, lucrările sale acoperind spații culturale și perioade istorice întinse.

În revistă sînt prezente apoi și cîteva articole publicate de Luigi Salvatorelli imediat după prăbușirea fascismului, în care sînt afirmate cu fermitate principiile unei democrații autentice, eliberate nu numai de spectrul totalitarismului fascist ci și de prejudecățile epocii anterioare instaurării acestuia în Italia. În revista „La Nuova Europa”, Salvatorelli a publicat în perioada 1945—1946 un ciclu de articole, reproduse în revista de care ne ocupăm (p. 36—71), care pledau pentru o viziune renovată asupra democrației politice în societatea italiană. Norberto Bobbio retracează, într-un medallion închinat lui Luigi Salvatorelli

— „educatorul antifascist” — momentele ce au marcat cursul unei vieți în care militanțismul, sentimentul responsabilității, spiritul critic au constituit temelurile unei atitudini iradiante la scara unei întregi generații.

Leo Valiani vede în Salvatorelli „un istoric al epocii moderne” (p. 80) venind în prelungirea *Risorgimento*-ului, a liberalismului luminat, progresist, reprezentat de Cavour și Mazzini. În aceeași ordine de idei Alessandro Galante Garrone consideră că Salvatorelli este însă mai presus de toate „istoricul *Risorgimento*-ului”, care a purtat mai departe o tradiție inalienabilă, constitutivă spiritului modern italian: istoricismul.

Luigi Compagna se arată preocupat de experiența jurnalistico-politică a lui Salvatorelli de la „La Nuova Europa” (p. 101—115) și intervenția sa nu face decît să acrediteze în mod convingător legitimitatea extensiunii frontierelor înțelegerii operei remarcabilului istoric și om de cultură italian care a fost Luigi Salvatorelli.

Într-un articol provocat de dispariția lui Jean-Paul Sartre, filozoful de orientare existențialistă, reprezentantul cel mai prominent al acestui curent în Italia Nicola Abbagnano sesizează în chip revelator principalele linamente ale gândirii sartriene pentru care omul nu reprezenta altceva decît un dumnezeu eșuat, mîncat. Abbagnano consideră că Sartre ar fi de fapt „ultimul romantic” al secolului, posedat de nostalgia infinitului, pendulînd între tentația Ființei și tentația Neantului. Abbagnano semnalează astfel că: „Rațiunea dialectică totalizantă, pe care Sartre o considera drept motorul istoriei, este noul termen desemnînd dorința de a fi (de a fi Totul), pe care deja în *L'Être et le Neant* Sartre o va considera drept existența însăși a omului” (p. 118).

În revistă mai pot fi întîlnite și alte articole, de cele mai diverse facturi, cum sînt cele care tratează despre anii „non belligerantel”, 1939—1940, la Universitatea din Pavia, datorat lui Libero Lenti; despre ziarele din *Mezzogiorno*, sub semnătura lui Giovanni Russo; despre corespondența între Giovanni Cera și Mario Pilo, între 1895—1907; despre profilul politic al lui Severino Casana; însemnări de lectură — Claudio Marabini considerății pe marginea unui coloevlu Victor Hugo; un text de Roberto Ducci — *I caudati: un apologo*; scrisori inedite aparținînd lui Giorgio Pasquali; o dezbatere asupra reformei universitare; o notă pe marginea unei discuții cu Montale — de Andrea Zanzotto; precizări privind conferința de la Montevideo din august 1942, de Antonio Barsari; evocarea *Bargellini și Florența* și cea referitoare la rolul lui Ferru-

celo Pari în Rezistența italiană și insurecția din Milano de la 25 aprilie 1945; un articol omagial închinat lui Ugo La Malfa; fragmente din paginile revistei „Nuova Antologia” de acum o sută de ani consacrate de Ruggero Bonghi personalității lui William Ewart Gladstone. La toate acestea se mai adaugă note, însemnări și recenzii pe marginea unor cărți apărute în ultimele luni.

„Il Veltro”, an XXIII, Roma, nr. 2—4 martie-august 1979

Numărul pe lunile martie-august 1979 al prestigioasei publicații italiene prezintă contribuții ale istoricilor italieni și străini, cu o tematică bogată și variată raportată la studiarea multiplexelor raporturi de ordin politic, economic, comercial, cultural, religios, existente de-a lungul secolelor între două teritorii de străveche civilizație: peninsula italică și Anatolia. Deși, în cadrul revistei s-a tins la un echilibru armonios, în prezentarea diferitelor epoci istorice, ponderea o dețin, totuși, studiile și articolele de medievistică, ca și acelea vizând începutul epocii moderne.

Partea introductivă inserează mesaje de salut adresate revistei de către Președintele Republicii Italiene, Sandro Pertini și respectiv al președintelui Republicii Turcia, Fahri Korutürk, în care se relevă importanța cunoașterii mai aprofundate a trecutului relațiilor dintre cele două țări, relații care au condiționat, uneori, însăși dezvoltarea istorică a teritoriilor aflate în această zonă a Mării Mediterane.

Volumul propriu-zis debutează cu articolul istoricului italian Giuseppe Nenci, *Raporturile între Anatolia și Italia de la căderea Troiei pînă la sfîrșitul secolului al V-lea î.e.n.* Folosind tradiția literară greacă, precum și surse arheologice și epigrafice, autorul schițează un tablou vast al contactelor care au avut loc între civilizația existentă la acea dată în Anatolia și populațiile din peninsula italică, contacte devenite posibile în cea mai mare parte datorită schimburilor comerciale practicate între orașele grecești de pe litoralul microasiatic și cele din sudul Italiei (Magna Grecia). Abordînd un subiect interesant, dar și dificil, dată fiind raritatea surselor documentare existente, istoricul italian Massimiliano Pavan trasează în studiul său, *Cultura clasică și creștinism în Cappadocia*, chestiunea raporturilor existente între cultura clasică și creștinism în sec. al IV-lea e.n., prin intermediul contro-

Revista „Nuova Antologia” ocazionează astfel oricărui admirator al culturii italiene, un contact direct și multilateral cu un univers larg de probleme și preocupări intelectuale; ea constituie o punte de comunicare și o invitație generoasă la cunoașterea unui spațiu cultural major al lumii de azi.

Mihail Milca
București

verselor teologice care au găsit în acea perioadă în Cappadocia un teren fertil de manifestare. O incursiune sintetică nu lipsită de interes în istoria și arta ultimului Imperiu roman oriental este oferită de Renata L. Carnielli în articolul *Trebizonda, imperiul uitat* unde sînt rememorate momente cruciale din frământatul trecut al litoralului pontic al Turciei de astăzi. Specialist în istoria artei turco-bizantine la Universitatea din Istanbul, prof. Semavi Eyce examinează în studiul său *Mărturiile genoveze în Turcia* o serie de vestigii arheologice, realizînd o documentată incursiune în istoria prezenței și activității genovezilor în Imperiul Bizantin în secolele XIII—XV. Prezență de ținută în cadrul volumului, articolul Mariei Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Veneția și reluarea expansiunii otomane în timpul lui Murad al II-lea* retracează, prin intermediul unei bogate bibliografii, eforturile Republicii San Marco în a-și menține posesiunile pe fostul pămînt bizantin, în fața expansiunii nestăvilită a sultanului Murad al II-lea, în perioada cuprinsă între anii 1422 și 1446, an în care se încheia tratatul între Veneția și Imperiul otoman care consemna înfrîngerea suferită de creștini în 1444 la Varna.

O serie de mărturii contemporane, în special italiene, referitoare la căderea Constantinopolului apar în articolul *Constantinopol 1453. Sfîrșitul unui imperiu* de Anna Maria Nada Patrone, în care autoarea reia și interpretează documente publicate în culegerea de referință a lui Agostino Pertusi, *Căderea Constantinopolului, I, Mărturiile contemporane* (Milano, Fundația Lorenzo Valla, 1976). Ca o replică la un cunoscut articol al lui Nicolae Iorga, apărut în 1914, referitor la privilegiile acordate de Mahomed al II-lea orașului Pera, studiul lui Eugenia Dalleggio D'Alessio, *Tratatul dintre genovezii din Galata și Mahomed al II-lea*, încearcă o reconsiderare a acestui act care, încheiat la 1 iunie 1453, definea statutul

juridic al bisericii latine în Imperiul otoman, libertatea sa de cult în Constantinopol, ca și în alte regiuni ale Imperiului. Înscrind-se pe linia constanței preocupări de studiere a istoricului relațiilor italo-turce din secolele XV—XVII (preocupare strălucit ilustrată de cartea sa *Venezia e i Turchi* (*Veneția și turcii*), Florența, 1975 —, istoricul italian Paolo Preto scoate în evidență în sinteza *Raportele bailor venețieni la Constantinopol*, excepționala valoare documentară a rapoartelor diplomatice ale ambasadorilor venețieni la Constantinopol.

Secolului XVI îi aparține Giovan Maria Angiolello renumit călător al vremii și secretar al sultanului Mahomed al II-lea; scrierile sale și mai ales memoriile fac obiectul studiului intitulat *Giovan Maria Angiolello, un vicentin între turci din Renaștere* de Loredana Olivato. În articolul *Cronica italiană a lui Teodoro Spandugino*, cercetătoarea franceză Christiane Villain-Gandossi face prezentarea primei versiuni a cronicii lui Teodoro Spandugino Cantacuzino, *Del origine dei Principi de Turchi, ordine de la corte loro et costumi ac la Natione*.

Studiul *Italia in Kitab-I Bahriyye* (*Cartea mării*) a lui Piri Reis, aparținând istoricului italian Alessandro Bausani, este dedicat renumitului navigator turc al secolului XVI, amiralul Piri Reis.

Sinteză a unei bogate bibliografii, contribuția lui Sergio Anselmi „*Războiul de corsari*” în *Mediterană în sec. XV—XVIII* își propune reevaluarea pirateriei care devenise, începând cu secolul al XVI-lea „o industrie generalizată”, organizându-se pînă în secolul al XVIII-lea într-un instrument militar-administrativ eficace al statelor riverane la Marea Mediterană.

Fondat aproape în exclusivitate pe surse aparținând istoriografiei maghiare actuale (dar și pe unele lucrări românești de specialitate), articolul cercetătoarei Andrea Csillaghy, *Venețieni, turci și maghiari: note ungurești asupra unei puteri neînțelese*, dezbate reacția maghiară la prezența formelor și structurilor socio-politico-culturale otomane. De problematica secolului al XVI-lea, căreia îi este dedicată, dealtfel, o parte importantă din contribuțiile de istorie prezente în revistă aparține și studiul lui Giorgio Vercellin, *Negutătorii turci la Veneția la sfîrșitul secolului al XVI-lea*. Dacă apariția negutătorilor turci la Veneția constituia la începutul veacului un fapt inedit, numărul și importanța lor au crescut în cursul deceniilor, ceea ce a determinat apariția așa-numiților mijlocitori („*messe-iti*”), avînd misiunea de a facilita contactele între negutătorii otomani și achizitorii venețieni ai produselor acestora.

Articolul *Relațiile venețiano-turce în timpul lui Soliman Magnificul*, aparținînd profesorului

lui Tayyib Gökbilgin de la Universitatea din Istanbul, constituie o interpretare sintetică a documentelor referitoare la istoria turcilor, descoperite de autor în Arhivele de Stat din Veneția. Pornind de la prezentarea unui proces intentat la sfîrșitul secolului al XVII-lea de inchiziția venețiană unui călugăr din Malta convertit la Islam, cercetătoarea Lucia Rostagno schițează, în studiul *Trecerea la Islam și Sfîntul Oficiu într-un proces al inchiziției venețiene*, o analiză a fenomenului așa-numiților „renegați”, creștini occidentali care, din diverse motive, se convertiseră la islamism. În același domeniu, al studiului religiilor, este plasată și sinteza *Observații asupra unei anumite componente islamice a laicismului turcesc* de Biancamaria Scarcia Amoretti, în care autoarea expune o serie de concluzii referitoare la fenomenul reformării și modernizării Islamului.

Regretăm prezența numai a două studii de istorie contemporană în paginile revistei. Primul, *Kemal Atatürk-omul de stat*, aparținînd lui Ettore Ranchieri, rezumă într-o sinteză competentă viața și opera aceluia care s-a identificat practic cu însăși revoluția turcă, inițiatorul și conducătorul procesului de modernizare al statului turc. Cel de-al doilea studiu, veritabilă sinteză de istorie diplomatică, intitulat *Raporturile italo-turce în perioada fascistă*, semnat de Román Raniero, examinează evoluția simioasă a relațiilor politico-diplomatice dintre Italia mussoliniană și Republica turcă în întreaga perioadă interbelică. Examinarea poziției lui Mussolini față de problema raporturilor cu Turcia îl conduce pe istoric la concluzia că dictatorul fascist nu avea, în realitate, fixate obiective precise, atitudinea sa față de Republica lui Atatürk modificîndu-se în funcție de evoluția evenimentelor pe scena politică europeană.

Un dens și complet studiu de istoriografie postbelică, aparținînd lui Giacomo E. Carretto, tratează despre *Situația turcologiei în Italia*, evidențiindu-se nume cunoscute pe plan internațional, cum ar fi acela al lui Agostino Pertusi sau ale lui Enrico de Leone, Antonello Folco Maurizio Biagini sau Paolo Preto. Informații bogate privind cunoașterea stadiului actual al raporturilor economice dintre Italia și Turcia sint conținute în articolul *Relații economice și de muncă între Italia și Turcia* semnat de Franco Tagliarini. Trecînd la acele contribuții din revistă, care cuprind tematici de istorie literară, lingvistică și istoria artei, semnalăm valorosul studiu al lui Giacomo E. Carretto, *Turcia și Italia. Momente de cultură modernă*, care se raportează la evoluția relațiilor culturale italo-turcești între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Personalități controversate a poetului Mirza Şafi îi consacră Gianroberto Scarcia

articolul *Adevăratul Mirza Saft*. În expunerea *Doudzei de poezii ale lui Orhan Veli* a lui Gianpiero Bellingeri, sint evocate începuturile creației lui Orhan Veli Kanik, poet reprezentativ al peisajului literar turcesc contemporan.

În domeniul lingvisticii, remarcăm studiul de sinteză al profesorului Giovanni Pugliese Carratelli privind *Contribuția italiană la studiile asupra limbilor și istoriei Anatoliei preclasică*, care face o competentă și riguroasă trecere în revistă a principalelor cercetări italiene în acest domeniu. Deși restrâns, articolul lui Manlio Cortelazzo, *Cunoașterea*

limbii turcești în Italia în secolul XVI, constituie o detaliată incursiune în începuturile studierii limbii turcești în Italia.

În încheiere, ținem să subliniem încă o dată valoarea studiilor publicate, de înalt nivel științific, a unei tematici extrem de bogate și variate. Afirmându-și mereu standardul profesional deosebit (prilej de a ne aminti cu plăcere de culegerea de studii și articole apărute în numerele 1-2 din anul 1969 pe tema *Relațiile între Italia și România*) revista „Il Veltro” își reconfirmă o prestigioasă poziție între publicațiile științifice italiene.

Ștefan Vlăcu

„The British journal of sociology”, vol. XXXI, nr. 1, march 1980

Numărul 1 al revistei engleze de sociologie publică — între altele — două articole dedicate contribuțiilor teoretice a lui K. R. Popper și relațiile sale cu unele tendințe și orientări ale sociologiei contemporane. Dintre acestea, atrage atenția articolul *Popper, marxismul și natura legilor sociale* (Popper, *Marxism and the nature of social laws*) semnat de V. Hugh McLachlan, consacrat dezbaterii concepției autorului *Logicii descoperirii științifice*, asupra legilor și tendințelor istorice. În lucrările sale K. R. Popper a considerat că a reușit să soluționeze problema demarcării între enunțurile empirice și cele nonempirice, între știință și nonștiință, subliniind că a reușit, totodată, să sugereze o soluție la problema demarcării prin furnizarea criteriului de falsificare (testabilitate sau refutabilitate) drept criteriu principal al științei. Pentru el, un enunț falsificabil este inconsistent, din punct de vedere logic, cu un enunț fundamental, iar calificarea enunțului ca științific depinde de forma sa logică.

De fapt ceea ce oferă Popper — arată McLachlan — nu este un criteriu de distincție între știință și nonștiință, ci un criteriu prin intermediul căruia se poate distinge între enunțurile științifice și cele nonștiințifice și un alt criteriu pentru a opera distincții între atitudini științifice și nonștiințifice. Din acest punct de vedere, forma logică a teoriilor lui Marx și Einstein (analizate de Popper) reprezintă un subiect diferit față de atitudinile acestora în legătură cu teoria lor (astfel, Popper califică drept dogmatică poziția lui Marx și scoate în evidență superioritatea poziției relativiste a lui Einstein).

Analizând ansamblul concepției popperiene nu apare prea clar ceea ce consideră Popper a reprezenta o relație între enunțuri științifice, oameni de știință și știința în general. O știință va cuprinde un set de enunțuri științifice. Are vreo importanță dacă aceste enunțuri sint realizate sau nu de oameni care le susțin în mod dogmatic? Avem de-a face cu știința cînd unii dintre cercetători încearcă să-și falsifice teoriile? Ce dorește să spună, de fapt, Popper cînd consideră că: „știința” este activitatea acelor care acționează ca „oameni de știință”; oamenii acționează ca „oameni de știință” dacă și numai dacă încearcă în mod conștient să falsifice teoriile care sint, în prezent, falsificabile?

În continuare McLachlan se oprește asupra concepției autorului *Logicii descoperirii științifice*, care nu prezintă unul ci două criterii ale științei. Confuzia este și mai evidentă cînd Popper se ocupă de statutul științific al marxismului. Subliniind faptul că „teoria lui Marx poate fi privită ca fiind refuzată de desfășurarea evenimentelor din cadrul Revoluției din octombrie”, el arată că „Marxismul a reprezentat cîndva o teorie științifică care a prezis că societatea capitalistă va duce la creșterea mizeriei și, prin intermediul unei revoluții mai mult sau mai puțin pașnice, la socialism; acesta va apare mai întîi în țările cele mai dezvoltate din punct de vedere tehnic... Dar așa-numita revoluție socialistă se poate produce mai întîi într-una din țările înapoiate din punct de vedere tehnic”.

Astfel, Popper crede că marxismul a reprezentat numai cîndva o știință, care a fost, însă, refuzată de anumite fapte care nu s-au armonizat cu predicțiile ei. În mod paradoxal,

el consideră marxismul ca o disciplină sau teorie științifică refutabilă. Atacind concepția marxistă, considerațiile epistemologice ale lui Popper se transformă într-o opoziție ideologică față de aceasta. Confundând între statutul unei teorii și atitudinile celor care o acceptă, o resping sau o modifică, Popper consideră că, în forma sa inițială, marxismul a fost și va rămâne o teorie științifică, dar marxistii n-au adoptat o atitudine științifică față de marxism. În consecință — crede el — marxistii nu sînt oameni de știință. În felul acesta, uitînd sublinierea făcută de Marx în *Prefața la Capitalul* și anume aceea că „fiecare opinie bazată pe o critică științifică este binevenită”, Popper îl critică pe acesta că a adoptat o atitudine dogmatică față de „teoria” sa.

Respingînd acest punct de vedere și ocupîndu-se de structura logică a mînturilor privind legi universale, McLachlan efectuează, în studiul său, o analiză detaliată asupra refutabilității enunțurilor lui Marx, restabilind, în bună parte, sensul adevărat al gândirii marxiste. O bună parte din analiza sa este dedicată afirmației făcută de Popper că marxismul reprezintă o formă de „istoricism” adică „o abordare care presupune că *predicția istorică* este scopul principal al științelor sociale și care presupune că acest scop poate fi realizat prin descoperirea „ritmurilor” sau „modelelor”, a legilor sau „tendințelor” ce călăuzesc evoluția istoriei. După McLachlan, Popper crede că următorul raționament constituie o refuzare a istoricismului:

- (1) Desfășurarea istoriei umane este puternic influențată de dezvoltarea cunoașterii umane ...;
- (2) Noi nu putem prezice, prin metode științifice sau raționale, dezvoltarea viitoare a cunoașterii noastre științifice;
- (3) De aceea, noi nu putem prezice cursul viitor al istoriei umane;
- (4) Aceasta înseamnă că trebuie să respingem posibilitatea unei *istorii teoretice*, adică posibilitatea unei științe sociale istorice care să

corespundă unei *fizici teoretice*; în consecință, nu va exista nici o teorie științifică a dezvoltării istorice care să servească ca bază pentru predicție istorică.

Această formă de argumente li apare cel puțin curioasă lui V. H. McLachlan, întrucît din (1) și (2) nu se poate deduce că nu este posibilă nici o predicție asupra vieții sociale. Așa cum conchide însuși Popper, argumentele sale „...refuză posibilitatea predicției dezvoltării istorice doar în măsura în care ele pot fi influențate de dezvoltarea cunoașterii noastre”. Dar această concluzie nu apare stabilită în (4).

Reformulînd într-o formă modificată argumentele lui Popper, obținem următorul raționament:

- (1a) Desfășurarea istoriei nonumane este puternic influențată de dezvoltarea cunoașterii umane;
- (2a) Noi nu putem prezice, prin metode raționale sau științifice, dezvoltarea viitoare a cunoașterii noastre științifice;
- (3a) De aceea, noi nu putem prezice cursul viitor al istoriei nonumane.
- (4a) Aceasta înseamnă că trebuie să respingem posibilitatea unei *fizici teoretice*; nu există nici o teorie științifică a dezvoltării istorice nonumane care să servească ca bază pentru predicția istoriei nonumane.

Dacă acceptăm (1a) și (2), atunci putem conchide că există limitări ale ariei predicției științifice în fizică; nu putem conchide că asemenea arie nu există. Nu putem să respingem nici posibilitatea unei „fizici teoretice”. În mod similar, dacă acceptăm (1) și (2) atunci nu există nici un motiv să conchidem cum face Popper, că trebuie respinsă posibilitatea unei „istorii teoretice”.

Apărînd marxismul contra atacurilor popperiene și demonstrînd că aceste atacuri nu au o bază validă, studiul lui McLachlan se ocupă de principalele deficiențe și denaturări ale concepției lui Popper.

S.R.

„The American Journal of Sociology”, Chicago, nr. 5, March 1979

Una dintre trăsăturile specifice sociologiei americane actuale este resuscitarea modelului evoluționist al schimbării. Cum era și firesc, reacțiile critice vizavi de paradigma evoluționistă n-au întîrziat să se producă, fie că privesc modelul clasic al evoluției care și încorporează postulatele darwiniste, fie că se referă la reelaborări datorate unor sociologi precum Gerhard Lenski sau Marshall Sahlins și Elman Service etc. Studiul lui George Becker

Comment on Lenski's „History and social change” (Comentariu la „Istorie și schimbare socială” de Gerhard Lenski), publicat în „The American Journal of Sociology”, ne permite să dezvoltăm cîteva dimensiuni de bază ale confruntărilor dintre adepții paradigmei evoluționiste în sociologie și criticii acestei paradigme. Unul dintre cei care analizează presuposițiile evoluționiste clasice, în cadrul teoriilor așa-zise „neoevoluționiste”, demonstrînd lipsa

lor de originalitate în raport cu evoluționismul secolului al XIX-lea, este Robert Nisbet cu lucrarea sa *Social Change and History*. Această lucrare a stîrnit reacția, de pe poziții „neoevoluționiste” a lui Gerhard Lenski. George Becker sintetizează această confruntare formulînd propriile sale concluzii.

R. Nisbet subliniază mai întîi de toate „erorile” teoriilor dezvoltării (*developmental theories*), criticînd apoi teoretizarea funcțională în ceea ce numește „judecățile convenționale privind schimbarea” în științele sociale. Presupozițiile evoluționist-clasice ale teoriilor schimbării ar fi, după Nisbet, următoarele: 1, schimbarea este normală; 2, schimbarea este direcțională; 3, schimbarea este imanentă; 4, schimbarea este continuă și cumulativă; 5, schimbarea este necesară; 6, schimbarea decurge din cauze uniforme. După ce identifică aceste premise, Nisbet propune șase principii diametral opuse pe care el le privește ca fiind fructuoase pentru descrierea realității empirice și mai fidele. Prima presuposiție evoluționistă este înlăturată în favoarea uneia care afirmă că fixitatea și nu schimbarea este naturală și normală. A doua premisă este repostulată de la forma „schimbarea este direcțională” la forma „schimbarea este lipsită de direcționalitate” (p. 284 — 287).

În replică la studiul lui Nisbet, Lenski consideră că deprecierea pe care acesta o aplică noului evoluționism este explicabilă, în parte, prin eșecul său de a recunoaște unele diferențe existente între vechiul și noul evoluționism: „Majoritatea (evoluționiștilor contemporani) nu pretind că există necesitate în majoritatea patterns-urilor de schimbare... Majoritatea dintre noi ar fi probabil mulțumiți să spună că există simple grade variate de probabilitate. Una dintre diferențele importante între formele evoluționismului din secolul al XIX-lea și secolul al XX-lea este deplasarea de la formulările deterministe la formulările probabiliste” (p. 557).

În lucrarea lui Lenski, *Human Societies*, această deplasare analitică este reformulată și reluată, în raport cu distincția, propusă de Sahlins și Service, între „evoluție generală” și „evoluție specifică”. „Evoluția generală este evoluția societăților umane ca întreg, evoluția specifică este evoluția unei societăți individuale... Tehnostazia și regresivitatea (tehnologică, n. ns.) sînt mai relevante pentru evoluția specifică, întrucît ele au fost fenomene nefrecvente la nivel global, dar destul de comune la nivelul societății „individuale” (p. 84).

Pentru Lenski, această distincție furnizează o bază de aplicare a unor fenomene precum căderea civilizațiilor — fenomene descrise, destul de semnificativ, ca „devieri de la modelul ipotetic emis al creșterii și dezvoltării” (p. 551). Prin aceste elemente, este vădit, așa cum subliniază Becker, că afirmațiile probabilistice ale lui Lenski rămîn limitate, în mod esențial, la studiile cazului individual, sau la nivelul a ceea ce neoevoluționiștii numesc „evoluție specifică”. La nivelul evoluției generale, deplasarea analitică de la modelul determinist la cel probabilistic, arată Becker, nu s-a produs sau este doar simplu aparentă. Or, în conformitate cu perspectiva evoluționistă, există forțe care constring schimbarea socioculturală să și urmeze cursul și să susțină emergența „formelor superioare”. Dar tocmai acest element, tema determinismului evoluționist (n.n.), este elementul contestabil în paradigma neoevoluționistă, după R. Nisbet. Prin aceasta, conchide Becker, prezumția lui Nisbet — că premisele neoevoluționismului sînt totuși încadrate determinismului evoluționist — pare a fi fundamental corectă. Neoevoluționismul n-a depășit presuposițiile paradigmei evoluționismului clasic al secolului al XIX-lea.

Ilie Bădescu

Universitatea din București